

(G)ÜÇ çocuk politikası

Prof. Dr. Mustafa Taşdemir

Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesinden 1990 yılında mezun oldu. 1998'de halk sağlığı uzmanı oldu ve kalite yönetimi uygulamalarında uzmanlaşmak amacıyla özel sektörde çalışmaya başladı. 2001 yılında Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. 2008'de Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalına geçti. 2008-2009 döneminde yaklaşık bir yıl süreyle Sağlık Bakanlığında kıdemli eğitim ve araştırma koordinatörü olarak görev üstlendi. 2009 yılında Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi'ni bitirdi. 2012-2014 döneminde İstanbul Halk Sağlığı Müdürü olarak görev yapan Taşdemir halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalında çalışmaktadır.

Dr. Şeyma Arslan

İlk ve orta öğrenimini Manisa'da tamamladı. 2012 yılında İstanbul Tıp Fakültesinden mezun oldu. Van Eğitim ve Araştırma Hastanesi ve Fatih Sultan Mehmet Eğitim ve Araştırma Hastanesinde acil hekimliği yaptı. İstanbul Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalında uzmanlık eğitimine, Sağlık Bilimleri Enstitüsünde ise Sağlık Ekonomisi yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

Dünya nüfusunun değişim seyri içinde demografik dönüşüm denilen, benzeri daha önce görülmemiş bir olgu yaşanmaktadır. Demografik Dönüşüm Kuramı, sosyolojideki Modernleşme Kuramının bir türevi olarak da değerlendirilmektedir. Modernleşme Kuramına göre tüm toplumlar önce gelenekseldirler; zaman içinde Batılı ülkelerin yaşadığı süreçleri yaşayarak modernleşeceklerdir. Demografik Dönüşüm Kuramı da benzer şekilde Batılı ülkelerin yaşadığı nüfus süreçlerini diğer ülkelerin de eninde sonunda yaşayacağını varsaymaktadır. Demografik dönüşümün genel bir seyri olsa da süreler ve etkili faktörler bakımından ülkeler arasında, hatta ülke içindeki bölgeler arasında farklılıklar yaşanmaktadır. Yani her ülke aynı serüveni farklı bir şekilde yaşamaktadır. Değişmeyen şey, bütün toplumların doğurganlık ve ölümlülük hızlarının yüksek olduğu bir aşamadan düşük olduğu bir aşamaya dönüşümü yaşayacaklarıdır.

Ülkemizin demografik dönüşüm modelinde üçüncü dönemin sonlarında olduğu kabul edilmektedir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2013 verilerine göre toplam doğurganlık hızı (TDH) ülke genelinde 2,26; doğuda 3,41; kuzeyde 2,08; Orta Anadolu'da 1,89; güneyde 2,48 ve batıda 1,83'tür. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) doğum istatistiklerine göre ise toplam doğurganlık hızı (TDH) 2015 yılında 2,15 çocuk iken 2016 yılında 2,10 çocuk olarak gerçekleşmiştir. TÜİK'in 2013 yılında gerçekleştirdiği nüfus projeksiyonu temel senaryosuna göre

TDH tedrici bir şekilde 2050 yılına kadar sürekli olarak azalacak ve 2050 yılında 1,65 olacaktır. 2050 yılından sonra tekrar 0,20 civarında yükselme öngören varsayım 2075 yılında TDH'ni 1,85 olarak tahmin etmektedir. BM'nin orta düzey doğurganlık senaryosu da 2050 yılı için TDH'ni 1,75 öngörmektedir.

TÜİK'in temel senaryo dışında iki senaryosu daha vardır. Bu senaryolar birbirine yakın değildir. Yayınlanan raporlarda sadece projeksiyon rakamlarını görebiliyoruz; projeksiyonların mantığını, gerekçelerini, açıklamalarını maalesef öğrenemiyoruz. Şu hususu da belirtelim ki, ülkemizde 1960'lı yıllardan itibaren gerek uluslararası gerekse ulusal kuruluşlarca yapılan nüfus projeksiyonları isabetli olmamıştır. Bunun temel nedeni demografik dönüşümün gelişmiş ülkelerdeki gibi uzun zamana yayılacağına varsayılmasıdır. Artık doğurganlık hızının epey düştüğü günümüz şartlarında yapılan ve yapılacak projeksiyonların daha isabetli olmasını bekleyebiliriz.

Önce gelişmiş ülkelerin yaşadığı doğurganlık hızının düşmesine bağlı sonuçlara "demografik kriz" denmektedir. Bu krize karşı doğurganlık seviyesini muhafaza etmek ve artırmak yönünde nüfus politikası uygulayan ülkelerin büyük çoğunluğu doğurganlık seviyesini artırıcı yönde, bazıları ise mevcut doğurganlık seviyesini muhafaza edici yönde politikalar ve tedbirler uygulamaktadır. En azından 2010 yılı itibarı ile OECD üyesi ülkeler arasında doğurganlık seviyesini azaltmaya yönelik politikalar ve tedbirler uygulayan herhangi

bir ülke bulunmamaktadır. Pronatalist politika uygulayan ülkelerin oranı da giderek armaktadır.

Gelişmiş ülkelerin "demografik kriz"e dair deneyimleri, demografik yapıyı krizden çıkarmak için yapılacak müdahalenin zamanlamasının önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Fransa, Finlandiya, Norveç ve İsveç'in gerileyen doğurganlık hızlarını, diğer ülkelerde gözlenmeyen bir şekilde 1,9-2,0 seviyesine yükseltmiş olmalarının altında, alınan tedbirlerin başarıyla uygulanmasının yanında tedbirleri doğurganlık seviyeleri çok düşmeden uygulamış olmaları yatmaktadır. Birim zamanda yüksek başarı sağlamış olan Slovenya, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Rusya gibi ülkelerde ise TDH geç müdahaleye bağlı olarak nüfus yenilenme hızının epeyce gerisinde kalmıştır.

Şimdi bu konuda en başarılı ülkelere biri olarak gösterilen Fransa'nın neler yaptığından biraz bahsedelim. Fransa'da uygulanmakta olan pronatalist politikalar, dünyadaki en kapsamlı politika örneklerindedir. Diğer OECD ülkeleri ile kıyaslandığında, ailelerin çocuk sahibi olması için ayrılan devlet fonlarının miktarı epey yüksektir. 1970'ler ve 1980'lerde kariyer ve aileyi birleştirmeye çalışan kadınlara yönelik yardımlara odaklanma süreci başladı. Çalışan annelere çocuk bakım yardımı getirildi. 1980'den itibaren okul öncesi eğitim sistemi geliştirildi. 1985'te işten ayrılan ve çocuk yetiştirmeye adanmış üç veya daha fazla çocuğu olan

kadınlar için devlet yardımı getirildi. 1990'lı yıllarda evde veya özel anaokullarında bebek bakım hizmetlerini kullanan çalışan ebeveynlerin masrafları karşılanmaya başladı. Kapsamlı politika özet olarak şunları içermektedir:

- Çocuk sahibi ebeveynlere yönelik iş hayatında esneklikler ve teşvikler
- Çocuğu olan kadınlara 4 ay ücretli izin hakkı
- Ailenin gelirine bağlı olarak, çocuk bakım masraflarının karşılanması
- Bir annenin doğumunu müteakiben bir yıl boyunca çalışmaması durumunda aylık nakit teşviki
- Eğitim ve konut alımında destek
- İş garantisini de içeren izin veya kısmi çalışma imkânları
- Çalışma süresi ile orantılı ücret verilmektedir.
- Bebek ve çocukların bakımı için çok çeşitli kreş, dadı vb. hizmetleri
- Yabancılarla sığınma hakkı verilmesi
- Reklam ve kampanya faaliyetleri

Ülkemizde de 2014-2018 dönemi kapsayan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı ile çeşitli uygulamalar başlatılmıştır. Bu çerçevede, Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı geliştirilmiştir. Yetersizliklerine rağmen bu iyi bir gelişmedir. Ancak Dokuzuncu Kalkınma Planında nüfus artışından yakınırlık ve herhangi bir şekilde nüfus politikasından bahsedilmezken, Onuncu Planda birdenbire politika değişikliğine gidilmesi planlamanın zayıflığını düşündürmektedir.

Prof. Dr. Cem Behar ve arkadaşları 2009'da TÜSİAD için hazırladıkları raporda, ülkemizde 1965'ten sonra uygulanan nüfus politikalarının etkisinin çok düşük olduğunu birtakım hesaplamalara dayanarak belirtmişlerdir. Söz konusu dönemde doğurganlık hızının resmi nüfus planlaması programlarının etkisiyle değil, evli çiftlerin kendi inisiyatifleriyle düşürüldüğünü değerlendirmişlerdir. Antinatalist politikalar için zikredilen bu başarısızlık kanaatimizce mevcut ve müstakbel pronatalist uygulamalar için de söz konusu olabilir. Zira bu konuda politikalarla ziyade ekonomik, sosyal, kültürel vb. şartlar etkili olmaktadır. Belli başlı sorunları / eksiklikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Eğitim ve refah düzeyi düşük olanlarda evlenme yaşı düşük, doğurganlık yüksektir; dolayısıyla toplumda eğitim ve refah düzeyi yükseldikçe doğurganlığın düşmesi beklenir. Bu paradoksu nasıl aşacağız?
- Görebildiğimiz kadarıyla, ülkemizde doğurganlığı bütün boyutlarıyla değerlendiren kapsamlı bir çalışma bugüne kadar yapılmış değildir.

• Umut veren politika ve uygulamalardan söz etmek zordur.

- Sorumlu kurumlar ayrıntılı olarak belirlenmiş değildir; koordinasyon yetersizdir.
- Üç büyük partinin programlarında nüfus politikasına yer verilmediği, hatta "nüfus politikası" ibaresi geçmediği gibi, bu konuya dolaylı atıf da yoktur.
- Beyaz eşya, mobilya, otomotiv vb. satışlarını artırmaya yönelik teşvikler olduğunda bunu toplum olarak öğreniyor, algılıyor ve değerlendiriyoruz. Nüfusla ilgili uygulamalar ise aynı şekilde gündem olmuyor. "Cumhurbaşkanının sevenlerinden ricası" düzeyinde bir algı var gibi...
- Dindarlık, milliyetçilik gibi faktörlerin kişisel ve ailesel doğurganlık tercihlerini ne kadar etkileyebildiğini, yani din-vatan-millet için ne kadar çocuk doğurulduğunu / doğurulabileceğini bilmiyoruz.
- Pronatalist politika konusunda ciddi polemik yoksa, bunun sebebi mutabakattan ziyade genel olarak gerçekleşmeyeceğine inanılması ve ciddiye alınmaması olabilir.

Bunlardan hareketle yapılması gerekenleri ve dikkate alınması gereken hususları şöylece ifade edebiliriz:

- Sosyoloji, antropoloji, psikoloji, ekonomi / ekonometri, siyasal bilimler, coğrafya, ilahiyat, tarih, gerontoloji, halk sağlığı / epidemiyoloji, matematik / istatistik, demografi işbirliğiyle dört başı mamur araştırmalar yapılmalıdır. Böyle bir araştırma mezkûr sorunlara olabildiğince çözüm üretebilecek, en azından çözümün ipuçlarını yakalayacak nitelikte olmalıdır.
 - Nüfus politikaları tek düze bir olgu olmayıp birçok faktörün bütüncül olarak ele alınması gereken politikalar. Politikalar halkın norm ve kültürüne aykırı olmamalıdır. Tüm etnik grupların ve sosyoekonomik sınıfların düşünce ve önerileri alınmalıdır.
 - Uygulanacak nüfus politikasının gerekliliği ve faydaları çok iyi anlatılmalıdır. Halkın nüfus politikasını benimsemesi sağlanmalıdır.
 - Başarılı politikanın temeli, uygulanması için yeterli bir harcama seviyesidir (GSYİH'nın en az %4-6'sıdır).
 - Nüfus politikalarında kullanılan yöntem ve araçlar doğru seçilmelidir.
 - İlgili bakanlıklar başta olmak üzere resmi ve sivil tüm paydaşları sürece dahil ederek nüfus politikası uygulamalarını koordine edecek ve sürdürülebilirliği sağlayacak bir yapı, bir merkez oluşturulmalıdır.
- Bilinmelidir ki, nüfus politikaları etkilerini en erken 15-20 yıl içerisinde gösterebilmektedir. Uygulanacak politikaya karar verirken bu gerçeklik göz önüne alınmalı ve geç kalınmamalıdır. Bu uzun süreçte görev üstlenecek yönetimlerin aynı hassasiyetle politikaları uygulaması, yani istikrar ve süreklilik gerekmektedir.

Kaynaklar

Demir, O. (2016). Nüfus Politikaları ve Çin, Fransa ve Türkiye Örneklerinin Değerlendirilmesi. *Social Sciences*, 11(1), 41-61. (Erişim Tarihi: 21.12.2017)

Gokova Olga Vladimirovna, Kiseleva Albina Musaeveva *Comparative social and economic study of youth pro-natalist policy in the regions of Germany, France and Russia* // Экономика региона. 2017. №2. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/comparative-social-and-economic-study-of-youth-pro-natalist-policy-in-the-regions-of-germany-france-and-russia> (дата обращения: 31.12.2017). КиберЛенинка: <https://cyberleninka.ru/article/n/comparative-social-and-economic-study-of-youth-pro-natalist-policy-in-the-regions-of-germany-france-and-russia> (Erişim Tarihi: 25.12.2017)

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/d/dc/Demographic_balance%2C_1_January_2015_%E2%80%93_1_January_2080_%28thousands%29_PF15.png (Erişim Tarihi: 25.12.2017)

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/d/dd/Total_fertility_rate%2C_1960%E2%80%93_2015_%28live_births_per_woman%29_YB17.png (Erişim Tarihi: 25.12.2017)

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics (Erişim Tarihi: 20.12.2017)

http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi#bolum_ (Erişim Tarihi: 31.12.2017)

http://www.bbc.co.uk/schools/gcse/bitesize/geography/population/managing_population_rev5.shtml (Erişim Tarihi: 21.12.2017)

http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TurkiyeninDemografikDonusumu_220410.pdf (Erişim Tarihi: 20.12.2017)

http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/0287d73a4eb205c_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi (Erişim Tarihi: 25.12.2017)

<http://www.tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1851-turkiyenin-firsat-penceresi-demografik-donusum-ve-izdusumleri> (Erişim Tarihi: 20.12.2017)

http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/Infocart_work-family_balance.pdf (Erişim Tarihi: 21.12.2017)

<http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WPP2013/wpp2013.pdf> (Erişim Tarihi: 23.12.2017)

http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/15346/N%C3%BCfus_Politikas%C4%B1_Bas%C4%B1na_Sunum_23_Ekim_20_20.pdf (Erişim Tarihi: 26.12.2017)

https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2017_KeyFindings.pdf (Erişim Tarihi: 21.12.2017)

<https://populationeducation.org/content/us-fertility-rate-19-children-woman-2016> (Erişim Tarihi: 21.12.2017)

<https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-program-2015-01-12.pdf> (Erişim Tarihi: 31.12.2017)

https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/.../mhp_parti_programi_2009_opt.pdf (Erişim Tarihi: 31.12.2017)

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı (<http://www.kalkinma.gov.tr/Documents/OD%C3%96P-08012015-Ailenin%20ve%20Dinamik%20N%C3%BCfus%20Yap%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1n%20Korunmas%C4%B1na%20Program%C4%B1%20Eylem%20Plan%C4%B1.pdf>) (Erişim Tarihi: 24.12.2017)

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). Türkiye'nin Demografik Dönüşümü ve Dinamik Nüfus Yapısını Korumaya Yönelik Yeni Nüfus ve Aile Politikası Sunumu (http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/15346/N%C3%BCfus_Politikas%C4%B1_Bas%C4%B1na_Sunum_23_Ekim_20_20.pdf) (Erişim Tarihi: 22.12.2017)